

การเปลี่ยนแปลงและการปรับตัวทางสังคมด้านการเมืองของหัวหน้าครอบครัว
ชาวภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

นายไพรัตน์ แก้วแรมเรือน

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาหลักสูตรปริญญามนุษยวิทยามหาบัณฑิต

ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา

บัณฑิตวิทยาลัย

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

พ.ศ. 2536

ISBN 974-582-521-2

ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

019758

117891490

SOCIAL CHANGE AND ADJUSTMENT IN POLITICAL CULTURE OF
FAMILY HEADS IN THE NORTHEAST

Mr. Pirat Kawramruan

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements

for the Degree of Master of Anthropology

Department of Sociology and Anthropology

Graduate School

Chulalongkorn University

1993

ISBN 974-582-521-2

หัวข้อวิทยานิพนธ์ การเปลี่ยนแปลงและการปรับตัวทางสังคมในด้านการเมืองของหัวหน้าครอบครัว

ชื่อนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

โดย นาย ไพรัตน์ แก้วแรมเรือน

ภาควิชา สังคมวิทยาและมานุษยวิทยา

อาจารย์ที่ปรึกษา รศ.ดร.อมรา พงศาพิชญ์

บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้วิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาโทบัณฑิต

..... คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

(ศาสตราจารย์ ดร.ถาวร วัชรากัย)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

..... ประธานกรรมการ

(รองศาสตราจารย์ ดร.สิัญญา สันญาวิวัฒน์)

..... อาจารย์ที่ปรึกษา

(รองศาสตราจารย์ ดร.อมรา พงศาพิชญ์)

..... กรรมการ

(รองศาสตราจารย์ ดร.วิทยา สุจริตธนารักษ์)

พิมพ์ต้นฉบับบทคัดย่อวิทยานิพนธ์ภายในกรอบสี่เหลี่ยมนี้เพื่อส่งแทนเดี่ยว

ไพรัตน์ แก้วแรมเรือน : การเปลี่ยนแปลงและการปรับตัวทางสังคมในด้านการเมืองของหัวหน้าครอบครัวชาวภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (SOCIAL CHANGE AND ADJUSTMENT IN POLITICAL CULTURE OF FAMILY HEADS IN THE NORTHEAST) อ.ที่ปรึกษา : รศ.ดร.อมรา พงศาพิชญ์, 151 หน้า. ISBN 974-582-521-2

การศึกษาเรื่อง การเปลี่ยนแปลงและการปรับตัวทางสังคมในด้านการเมืองของหัวหน้าครอบครัวชาวภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เป็นการศึกษาเฉพาะกรณีหมู่บ้านศรีชะกระบือ ตำบลคูเมือง อำเภวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี โดยใช้วิธีวิจัยทางมานุษยวิทยาสัมภาษณ์หัวหน้าครอบครัวชาวอำเภออย่างไม่เป็นทางการ 47 คน การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม และการเก็บข้อมูลจากเอกสารทางประวัติศาสตร์ด้วย มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาลักษณะการปรับตัวในด้านการเมืองของหัวหน้าครอบครัวชาว

ผลการวิจัยพบว่า การปรับตัวของหัวหน้าครอบครัวชาวอำเภอในด้านการเมืองตั้งแต่สมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์จนถึงสมัยการปกครองระบอบประชาธิปไตย มีลักษณะที่หัวหน้าครอบครัวชาวอำเภอต้องปรับตัวต่อระเบียบกฎเกณฑ์ของรัฐมากขึ้น ๆ โดยมีการแสดงพฤติกรรมเป็น 2 ลักษณะคือ แสดงพฤติกรรมที่สอดคล้องต่อองค์ประกอบของอำนาจรัฐ และแสดงพฤติกรรมที่ไม่สอดคล้องต่อองค์ประกอบของอำนาจรัฐ

การปรับตัวโดยการยอมรับกฎเกณฑ์ในสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์เห็นได้ชัดในการจ่ายค่าเสียหัว ค่านา การเกณฑ์แรงงาน การสำมะโนครัว และการทำใบจองที่ดิน นอกจากกฎเกณฑ์เหล่านี้ การดำเนินชีวิตของชาวบ้านมีความเป็นอิสระ ต่อมาเมื่อเปลี่ยนการปกครองเป็นระบอบประชาธิปไตย รัฐได้ใช้ระเบียบกฎเกณฑ์มากขึ้น หัวหน้าครอบครัวชาวอำเภอจึงมีการปรับตัวที่แตกต่างกัน กฎเกณฑ์ใดที่เป็นประโยชน์ต่อชาวบ้าน จะมีการปรับตัวสอดคล้องได้ดี เช่น การทำเอกสารสิทธิในที่ดิน การศึกษาในโรงเรียน ส่วนกฎเกณฑ์ที่ขัดแย้งกับความต้องการของชาวบ้าน จะมีการปรับตัวได้ช้า เช่น การเล่นเกมพนัน การทำสุรา การแจ่งย้ายที่อยู่ เป็นต้น

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาควิชา..... สังคมวิทยาและมานุษยวิทยา
สาขาวิชา..... มานุษยวิทยา
ปีการศึกษา..... 2535

ลายมือชื่อนิสิต..... ไพรัตน์ แก้วแรมเรือน
ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษา..... อ.อ. อดิศักดิ์
ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษาร่วม.....

C231061 : MAJOR SOCIOLOGY AND ANTHROPOLOGY

KEY WORD: SOCIAL CHANGE/ADJUSTMENT/POLITICAL CULTURE/FAMILY HEAD

PIRAT KAWRAMRUAN : SOCIAL CHANGE AND ADJUSTMENT IN POLITICAL CULTURE OF FAMILY HEADS IN THE NORTHEAST : A CASE STUDY OF BANN SRISAKRABUU TUMBON KHUMUANG VARINCHAMRAP DISTRICT UBONRATCHATHANEE PROVINCE. THESIS ADVISOR : ASSO. PROF. AMARA PONGSAPICH, Ph.D.151 PP. ISBN 974-582-521-2

The study on "Social Change and Adjustment in Political Culture of Family Heads in the Northeast" is an anthropological research using informal interview of 47 household heads, participant observation and historical documentation as techniques for data collection for a case study at Bann Srisakrabuu.

The objective of the study is to understand adjustment pattern of family heads in political culture from the period of absolute monarchy to the present day democratic political system. The result shows two adjustment patterns; (1) pattern in line with legislative rules and regulation introduced by the government. (2) pattern not in line with government rules and regulations.

During absolute monarchic period, people responded to government authority by paying taxes (suai) only. Other than paying taxes people felt quite independent from government authority. Later when government imposed more rules and regulations on the people, people learned to respond gradually. Rules and regulations proved to be for the benefit of the people such as land tax and education law were accepted earlier while the less beneficial ones such as gambling and distillery prohibitions were followed less readily.

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาควิชา..... สังคมวิทยาและมานุษยวิทยา

สาขาวิชา..... มานุษยวิทยา

ปีการศึกษา..... 2535

ลายมือชื่อนิสิต..... ไพฑูริย์ พึ่งมณีรัตน์

ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษา..... อ.น. น.น.น.น.

ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษาร่วม.....

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยความช่วยเหลืออย่างดียิ่งของ ศาสตราจารย์ ดร. พัทธา สายหู และรองศาสตราจารย์ ดร. อมรา พงศาพิชญ์ อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ซึ่งท่านได้ให้คำแนะนำและข้อคิดเห็นต่าง ๆ ของการวิจัยด้วยดีตลอดมา รวมทั้งคณาจารย์ประจำภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยาท่านอื่น ๆ ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย คณาจารย์บรรยายพิเศษจากมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร และสถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ ทุก ๆ ท่านที่ได้บรรยายวิชาพื้นฐานสำหรับการศึกษานสาชาวิชา มานุษยวิทยา ซึ่งมีส่วนต่อความสำเร็จการศึกษา จึงขอขอบพระคุณคณาจารย์ทุกท่านมา ณ ที่นี้ด้วย

นอกจากนี้ผู้วิจัยขอระลึกถึงบุญคุณของครูบาอาจารย์ที่ล่วงลับไปแล้ว ซึ่งคำสั่งสอนและข้อเขียนของท่าน มีส่วนเพิ่มพูนความรู้ทางวิชาการและเป็นแนวทางการดำเนินชีวิตที่ดีแก่ผู้วิจัยตลอดมาคือ พระอาจารย์มั่น ภูริทัตตเถระ พระอาจารย์ฝั้น อาจาโร พระอาจารย์ชา สุภทฺโท พระยาอนุমানราชธน และ ปรีดี พนมยงค์

ทำยนี้ ผู้วิจัยใคร่ขอกราบขอบพระคุณ บิดา มารดา นางสุชาดา ชเรอเตอร์ นางครูณี และนายพงษ์เทพ วงศ์ดี นางนวลศรี ศรีแก้ว นายไพโรจน์ แก้วแรมเรือน นางสาวมิยุภิกะ อีเกะ ทุนผู้ช่วยสอนและวิจัยของบัณฑิตวิทยาลัย และทุน ^{อภินันทกิจ} ~~อภินันทกิจ~~ ซึ่งมีส่วนสนับสนุนในด้านการเงินและเป็นกำลังใจแก่ผู้วิจัยเสมอมาจนสำเร็จการศึกษา และที่สำคัญคือ ขอขอบพระคุณ ชาวบ้านศรีชะกระปือทุกคนที่ให้ความร่วมมือและมีน้ำใจที่ต่อผู้ศึกษาตลอดระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้าน

ไพรัตน์ แก้วแรมเรือน

สารบัญ

	หน้า
ส่วนนำ.....	ก-ท
ปกนอก.....	ก
ปกในภาษาไทย.....	ข
ปกในภาษาอังกฤษ.....	ค
หน้าอนุมัติ.....	ง
หน้าบทคัดย่อภาษาไทย.....	จ
หน้าบทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	ฉ
กิตติกรรมประกาศ.....	ช
สารบัญ.....	ซ-ฅ
สารบัญตาราง.....	ฅ
สารบัญภาพและแผนภูมิ.....	ฉ
คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ.....	ท
ส่วนเนื้อความ.....	1-145
บทที่ 1 บทนำ.....	1-13
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
วัตถุประสงค์ ขอบเขต และระเบียบวิธีวิจัย.....	2-5
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	5
แนวความคิดและทฤษฎี.....	5-10
ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องและกรอบทฤษฎีสำหรับวิทยานิพนธ์.....	11-12
สมมติฐาน นิชยามศัพท์.....	12-13
บทที่ 2 ประวัติความเป็นมาและสภาพทั่วไปของหมู่บ้าน.....	14-50
ประวัติความเป็นมา.....	14
พื้นที่และอาณาเขต แหล่งน้ำ ลักษณะของหมู่บ้าน.....	21-22
การคมนาคม ไฟฟ้า.....	22-26
ลักษณะประชากร.....	26
ลักษณะการจัดระเบียบทางสังคมของหมู่บ้าน.....	29

	๘
	หน้า
พื้นฐานทางระบบครอบครัวและเครือญาติ.....	29
พื้นฐานทางการปกครอง.....	39
พื้นฐานทางการศึกษา.....	45
พื้นฐานทางศาสนาและความเชื่อ.....	47
พื้นฐานทางสัมมนาการ.....	49
บทที่ 3 ลักษณะและกระบวนการเรียนรู้ทางสังคม.....	51-88
ความน่า.....	51
ลักษณะของหัวหน้าครอบครัวชาวนาบ้านศรีชะกระปือ.....	51
เพศและจำนวน ช่วงอายุ ลักษณะการศึกษา.....	52-53
ลักษณะฐานทางเศรษฐกิจ.....	53
ถิ่นกำเนิด.....	55
ชาติพันธุ์ ศาสนาและความเชื่อ.....	55
อำนาจการปกครองสมาชิก.....	55
บทบาทของหัวหน้าครอบครัวชาวนาในชุมชน.....	56
การเรียนรู้ทางสังคมของหัวหน้าครอบครัวชาวนา.....	59
ครอบครัว.....	60
โรงเรียน.....	64
ชุมชน.....	70
การเรียนรู้รูปแบบการปกครองของหัวหน้าครอบครัวชาวนา.....	75
ตอนต้นราชวงศ์จักรีถึงสมัยรัชกาลที่ 4.....	77
สมัยรัชกาลที่ 5 ถึง ปัจจุบัน(พ.ศ.2535).....	80
บทที่ 4 การเปลี่ยนแปลงและการปรับตัวทางสังคมในด้านการเมืองของ	
หัวหน้าครอบครัวชาวนาบ้านศรีชะกระปือ.....	89-134
ความน่า.....	89
ลักษณะการปรับตัวต่อองค์ประกอบของอำนาจรัฐ.....	94

	ญ หน้า
การปรับตัวสมัยสมบูรณ์ญาณสิทธิราชย์.....	95
การส่งส่วย ค่าเสียหัว และค่านา.....	95
การเกณฑ์แรงงาน.....	97
การสำมะโนครัว กรรมสิทธิ์ในที่ดิน.....	98
การใช้เงินตรา.....	102
การปรับตัวสมัยประชาธิปไตย.....	103
การใช้เงินตรา.....	104
กรรมสิทธิ์ในที่ดิน.....	106
การศึกษาในโรงเรียน.....	107
การเสียค่านา.....	108
การแจ้งเกิด แจ้งตาย.....	109
การจดทะเบียนสมรส การรับราชการทหาร.....	110-111
การเลือกตั้ง.....	112
การเลือกตั้งในระดับประเทศ.....	113
การเลือกตั้งในระดับภูมิภาค.....	122
การเลือกตั้งในระดับท้องถิ่น.....	124
การทำบัตรประจำตัวประชาชน.....	126
การแสดงความสัมพันธ์ต่อเจ้าหน้าที่หรือตัวแทนของรัฐ.....	127
สมัยสมบูรณ์ญาณสิทธิราชย์.....	127
สมัยประชาธิปไตย.....	131
บทที่ 5 การวิเคราะห์และสรุปผล.....	135-145
ความน่า.....	135
วิเคราะห์และสรุปผล.....	136

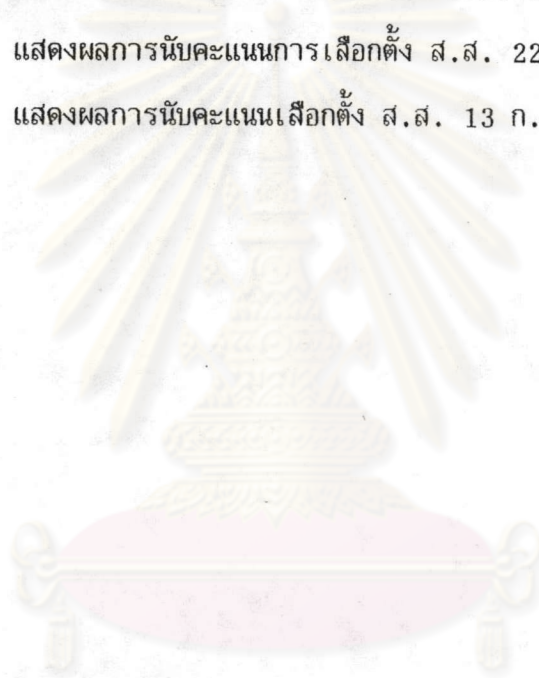
	๘
	หน้า
ส่วนอ้างอิง.....	146
รายการอ้างอิง.....	148
ภาคผนวก.....	149
ประวัติผู้เขียน.....	150

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สารบัญตาราง

			หน้า
บบที่ 2	ตารางที่ 1	แสดงจำนวนประชากรและอายุ.....	28
	ตารางที่ 2	แสดงประเภทบุคคลและจำนวนครัวเรือนลักษณะเดียวกัน..	30
บพที่ 3	ตารางที่ 3	แสดงช่วงอายุของหัวหน้าครอบครัวชาวนา.....	52
	ตารางที่ 4	แสดงอาชีพรองจำแนกตามจำนวนและเพศ.....	54
บบที่ 4	ตารางที่ 5	แสดงผลการนับคะแนนการเลือกตั้ง ส.ส. 22 มี.ค.2535	117
	ตารางที่ 6	แสดงผลการนับคะแนนเลือกตั้ง ส.ส. 13 ก.ย. 2535..	121

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สารบัญภาพหรือแผนภูมิ

	หน้า
บทที่ 2 แผนที่ แสดงการเดินทางเข้าสู่หมู่บ้าน.....	23
แผนผังแสดงพื้นที่ส่วนต่าง ๆ ของหมู่บ้าน.....	24
แผนที่แสดงเขตการปกครองอำเภอ.....	25
บทที่ 5 แผนภาพแสดงลักษณะการปรับตัวทางการเมืองของหัวหน้าครอบครัวชาวนา	143

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

คำอธิบายคำย่อ

- จ.ส.อ. หมายถึง จำสับเอก
บ.ว.ท. หมายถึง ประการศนียบัตรวิชาชีพทั่วไป
บ.ว.ส. หมายถึง ประการศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง
พ.ร.บ. หมายถึง พระราชบัญญัติ
ร.ศ. หมายถึง รัตนโกสินทร์ศก
ส.จ. หมายถึง สมาชิกสภาจังหวัด
ส.ส. หมายถึง สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย